

2016-09-28

Avdelningen för utbildning och arbetsmarknad (UA)
Björn Andersson
Avdelningen för arbetsgivarpolitik (AG)
Anders Barane
Ulrika Wallén

Åtgärdsförslag för att hantera lärarbristen inom sfi

Sammanfattning

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har efterfrågat en satsning för att säkra kompetensförsörjningen för sfi vilket bl.a. behandlas i förbundets *Positionspapper om utbildning i svenska för nyanlända*. Under punkten ”Kompetensförsörjning är en förutsättning för hög kvalitet” framförs vikten av att staten säkrar kompetensförsörjningen inom sfi och svenska som andraspråk samt att huvudmännen verkar för att vara attraktiva arbetsgivare.

Behov av samlad strategi

Det behövs en samlad strategi för att möta behoven inom sfi på kort och lång sikt. I föreliggande förslag sammanfattas sju konkreta delar, som behöver åtgärdas från såväl staten som kommunerna, för att möta de framtida personalbehoven. Åtgärderna kan delas in i vad som kan ge effekt på kort sikt och på längre sikt. Samtliga delar är dock tillsammans avgörande för stärka kompetensförsörjningen och behöver hanteras omgående.

Åtgärder på kort sikt

Kommunerna behöver organisera sig för att efter bästa förmåga täcka upp för det akuta behovet av lärare. Det finns till exempel möjligheter att stärka upp sfi-verksamheten genom anställa seniorarbetare eller annan personal som kan stödja lärarna i och utanför klassrummen. Strategierna beskrivs närmare under *Kommunerna som arbetsgivare del 1-2*. Vidareutbildning av redan befintliga lärare samt att bättre ta till vara på befintlig kompetens (statens ansvar del 5), är också åtgärder som kan få en relativt snabb effekt.

Ovanstående strategier kommer dock inte att vara tillräckliga för att tillgodose det totala behovet av lärare. En viktig satsning som kan få en effekt både på kort och lång sikt är ett ökat fokus på digitalt lärande och att utveckla språkutvecklande digitala tjänster för nyanlända. Det beskrivs närmare under *Statens ansvar del 1*.

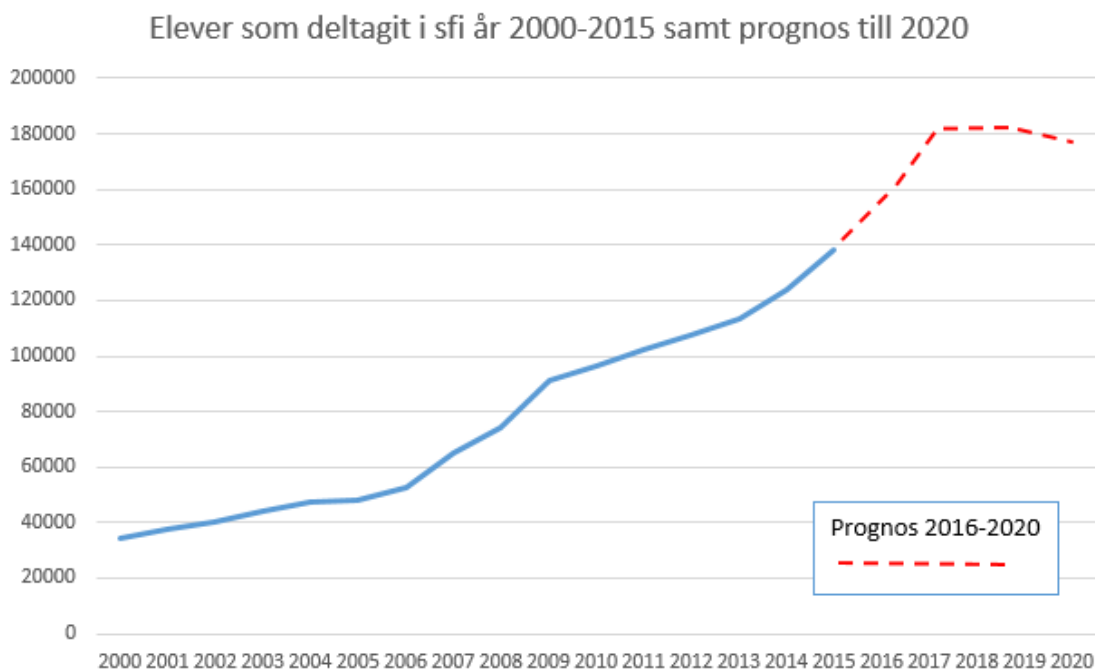
Åtgärder på lång sikt

Det är helt avgörande för kompetensförsörjningen i ett längre perspektiv att förbättra lärarutbildningen för sfi-lärare samt dimensioneringen av utbildningsplatser (*Statens ansvar del 2-5*). Det bidrar dock inte till att lösa den akuta lärarbristen eftersom det tar tid att utbilda nya lärare.

Stort behov av sfi men brist på lärare

Välfärdssektorn behöver anställa mer än en halv miljon nya medarbetare de närmaste tio åren för att klara sina åtaganden. Pensionsavgångar och en ökad efterfrågan av välfärdstjänster är orsaken till de ökade behoven. Ett större mottagande av nyanlända har också bidragit till att öka rekryteringsbehoven inom flera verksamheter.

Flyktingmottagandet innebär särskilt stora utmaningar för utbildningsområdet, där sfi utgör en central del av de insatser som nyanlända vuxna får. Antalet elever på sfi har ökat stort de senaste tio åren och svårigheten att rekrytera kvalificerade lärare har blivit allt större i kommunerna. De många asylsökande som kom under 2015 ställer utmaningarna på sin spets vilket framgår av den röda linjen i diagrammet. Baserat på ökningen av elever visar SKL:s beräkningar att utöver de drygt tre tusen lärare som idag undervisar i sfi så kan det behövas uppemot 2 000 ytterligare lärare från 2017 och framåt. Beräkningarna tar hänsyn till ökningen i flyktingmottagandet och uppskattade pensionsavgångar bland lärarna.¹

¹ Källa: SKL. I beräkningarna ingår inte en eventuell ökning av övriga utrikesfödda som inte är flyktingar.

Kommunerna som arbetsgivare

För att möta rekryteringsutmaningarna inom välfärdssektorn har SKL presenterat nio strategier.² När det gäller bristen på sfi-lärare är det framförallt följande strategier som bedöms vara relevanta för att hantera det akuta behovet. Det är att **förlänga arbetslivet** och att **använda kompetensen rätt**.

1. Förläng arbetslivet

Tiden i arbetslivet behöver bli längre. I dag är etableringsåldern på arbetsmarknaden 26 år och den genomsnittliga pensionsåldern är 64 år. Vi lever i genomsnitt 25 år längre än för hundra år sedan utan att pensionsåldern har ändrats i samma omfattning. Under rätt förutsättningar vill och kan många arbeta längre.

Arbetsgivarna behöver bland annat fortsätta att utveckla:

- *Attityder och kulturer på arbetsplatserna.* Många arbetsgivare skulle kunna få fler att fortsätta jobba genom att tydligare signalera att äldre medarbetare och de som uppnått pensionsålder fortfarande är en viktig resurs. Man måste öppna

<http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/arbetsgivarpolitik/sveriges-viktigaste-jobb-i-forskolan-och-skolan.html>

upp för individuella lösningar och att fortsätta kompetensutveckla äldre medarbetare.

- *Seniormedarbetare.* Huvudmän inom förskola/skola kan ta tillvara medarbetare över 65 år som seniorer, mentorer och vikarier.
- *God arbetsmiljö och rimlig arbetsbelastning* är avgörande för att medarbetare ska kunna jobba ett helt arbetsliv.
- Erbjud en bra introduktion för såväl nya som gamla lärare som vill återgå till arbetslivet.

2. Använd kompetensen rätt

Utgångspunkten är att ta tillvara och utveckla den kompetens som finns på bästa sätt. Genom att organisera arbetet annorlunda kan personal och verksamhet utvecklas samt resurser användas mer effektivt.

Arbetsgivarna behöver bland annat fortsätta att utveckla:

- Språkfrämjande insatser som kan stödja och avlasta ordinarie undervisning. Språket utvecklas även i arbetslivet och i andra sammanhang.
- Hur övrig personal som inte är lärare kan bidra mer i klassrummen. Till exempel kan modermålsstödjare, lärarassistenter och liknande funktioner stödja och avlasta ordinarie lärare.
- Hur utrikes födda och andra flerspråkiga kan användas mer som en extra resurs i klassrummen.

Statens ansvar för kompetensförsörjning

Staten ansvarar bland annat för utbildningen av lärare och att lärarutbildningen håller god kvalitet. Följande fem delar behöver åtgärdas för att stärka kompetensförsörjningen inom sfi och svenska som andraspråk inom vuxenutbildningen.

1. Utveckla tjänster för e-lärande inom sfi och svenska som andraspråk för nyanlända

Möjligheterna att stärka språkinläring genom e-lärande är stora. Det behövs ett samlat grepp för att kvalitetssäkra och tillgängliggöra pedagogiska tjänster riktat till nyanlända. En utveckling av nya former för e-lärande är särskilt viktig inom utbildning i svenska för invandrare och svenska som andraspråk då lärarbristen medför höga krav på en effektiv resursanvändning.

Det helt avgörande att digitala språkverktyg utvecklas och används. De andra delarna som tas upp i detta åtgärdsförslag är inte tillräckliga för att ensamt möta behoven. En utveckling av språkutvecklande digitala tjänster bör främst handla om att komplettera och stärka ordinarie språkundervisning men det ska också kunna vara ett alternativ till ordinarie lärarledd undervisning. Målet bör vara en digital plattform med pedagogiska tjänster som är tillgängliga för alla nyanlända oavsett skäl för invandring. Tillgängligheten blir särskilt viktigt för asylsökande som dagsläget inte har tillgång till sfi.

Skolverket bör samordna ett sådant utvecklingsarbete för att säkerställa kvaliteten och kopplingen till innehållet i sfi och svenska som andraspråk.

2. Gör en tydlig inriktning i lärarutbildningen för sfi-lärare

Det behövs en utbildning för sfi-lärare vars innehåll och upplägg riktas mot vuxnas lärande och sfi. En sådan karriärväg behöver vara tydlig, attraktiv och marknadsföras aktivt. Regeringen bör ge ett uppdrag till utvalda lärosäten att skapa en sådan utbildning inom ramen för nuvarande utbildningssystem.

Idag finns det ingen särskild ämneslärarinriktning för sfi och det är otydligt för studerande hur man blir sfi-lärare. Den som vill börja studera till sfi-lärare eller lärare i svenska som andraspråk inom vuxenutbildningen måste välja en ämneslärarutbildning i andra ämnen och komplettera denna med svenska som andraspråk. För att höja kvaliteten och göra yrkesvalet sfi-lärare mer attraktivt behöver en sfi-inriktning vara tydlig från början både i innehåll och upplägg.

Staten bör ge utvalda lärosäten i uppdrag att erbjuda en utbildning med inriktning mot sfi och vuxnas lärande. Sfi och svenska som andraspråk ska i utbildningen kunna kombineras med undervisning i andra ämnen inom vuxenutbildningen. Eftersom elever inom vuxenutbildningen (unga vuxna, nyanlända m.fl.) har som mål att arbeta eller studera vidare bör en sådan inriktning även innehålla inslag om vägledning,

integration och kunskap om arbetsmarknaden. Man bör överväga om tidigare arbetslivserfarenhet ska kunna tillgodoräknas i utbildningen.

Det är viktigt att det finns en flexibilitet i utbildningssystemet. Den nuvarande möjligheten att växla om till behörig sfi-lärare genom att komplettera en tidigare ämneslärarexamen med svenska som andraspråk behöver finnas kvar.

3. Gör delar av utbildningen för sfi-lärare arbetsplatsförlagd

Utbildningen för sfi-lärare bör göras om för att bli mer kopplad till arbetslivet. De studerande ska kunna undervisa som en del i utbildningen och få tidig praktisk erfarenhet. På så sätt kan de studerande bli en resurs för sfi-verksamheten betydligt tidigare.

Läroutbildningen tar normalt 4,5 år. Många lärare behövs dock omgående. De som utbildar sig till sfi-lärare skulle kunna bli en resurs för verksamheten betydligt tidigare om delar av utbildningen blev arbetsplatsförlagd. Utbildningen skulle tillsammans med de teoretiska delarna kunna utgöras av praktiska moment och undervisning i klassrummen under handledning. Lön kan erhållas för de delar som utgörs av undervisning.

En tidig kontakt med arbetslivet skulle kunna bidra till att öka utbildningens attraktivitet.

4. Dimensionera utbildningssystemet efter behoven

Statens måste styra så att utbildningsdimensioneringen matchar behoven på arbetsmarknaden, särskilt när det finns tydliga obalanser mellan utbud och efterfrågan.

Endast cirka hundra nya lärare med behörighet att undervisa i sfi utbildades läsåret 2014/15 trots stor efterfrågan från arbetsgivare.³ Det krävs starkare incitament för utbildningsanordnare att utbilda efter de behov som finns i verksamheterna.

En utgångspunkt är att utbildningar ska lokaliseras där de behövs. Det regionala och lokala samarbetet mellan utbildningsanordnare och arbetsgivare behöver därför stärkas.

Om inte alla utbildningar kan ges överallt på grund av bristande studerandeunderlag krävs mer samarbete mellan lärosätena och flexiblere utbildningsformer genom till exempel distansundervisning

³ Källa: Universitetskanslersämbetet. Obs! Alla nyexaminerade lärare med svenska som andraspråk kommer inte att undervisa i sfi, utan inrikta sig mot grundskolan eller gymnasieskolan. Hur många saknar vi information om.

5. Utveckla möjligheter till vidareutbildning och ta till vara på befintlig kompetens

Det behövs mer flexibla former för vidareutbildning av lärare. Samtidigt behövs ett pragmatiskt förhållningsätt när det gäller att värdera befintlig kompetens bland lärare.

Tre fjärdedelar av de som undervisar i sfi har en pedagogisk högskoleexamen men endast ungefär en tredjedel är legitimerade sfi-lärare.⁴ Bristen på kvalificerade lärare har varit stor under flera år, särskilt när det gäller mer djupgående kunskaper i svenska som andra språk och alfabetisering.

Läraryft är överlag en bra satsning för de undervisande lärare som har en pedagogisk examen men inte är behöriga för sfi. Det är dock avgörande att det finns flexibla möjligheter att ta del av läraryftet parallellt med jobbet. Till exempel genom distansundervisning, utbildning under ferier, och lokalt och regionalt förlagd utbildning. Arbetsgivarna måste också få rimlig kompensation för lärare som är frånvarande p.g.a. deltagande i vidareutbildning.

Det är också viktigt att ta till vara på befintliga lärare. Bedömningen av behörighet behöver vara flexibel och nyanserad. Risken är annars att erfaren personal som inte får sin kunskap erkänd lämnar yrket. När det gäller möjligheterna att behålla och attrahera lärare är det också högst problematiskt för arbetsgivare när statliga utvecklingsinitiativ för att höja löner exkluderar en skolform, i detta fall vuxenutbildningen.

Sveriges Kommuner och Landsting

⁴ För att bli legitimerad sfi-lärare krävs att man har en ämneslärarutbildning som innehåller minst 30 p i svenska som andraspråk